

विधानसभायाः संकल्पप्रस्ताव - हिमाचले दृढतया कार्यान्विता भविष्यति मानसिकस्वास्थ्यनीतिः - धनीरामशाण्डिलः

गगलविमानस्थानकस्य विस्तारः - कारक-2 इत्यस्य अन्तर्गतं चतुर्गुणं क्षतिपूर्ति मिलेत्, धर्मशालायाम् अभवत् विचारविमर्शः

हिमसंस्कृतवार्ता- कार्यालयीयः प्रतिनिधिः।

काङ्गड़ा-जनपदस्य उपायुक्तस्य

हेमराजबैरवावर्यस्य अध्यक्षतायां शनिवासरे गगलविमानपत्तनस्य विस्तारस्य समितेः उच्चस्तरीया गोष्ठी अभवत्। सर्वकारीये अवकाशे सति अपि प्रशासनेन एषा सभा आहूता, यस्मिन् गगलक्षेत्रस्य सर्वेषां प्रभावितपञ्चायतानां पंचायतप्रतिनिधयः भागं गृहीतवन्तः।

सभायां विमानस्थानकस्य विस्तारस्य विषये महत् विचारविमर्शः अभवत् तथा च प्रशासनेन पुनर्वासस्य पुनर्स्थापनस्य च विषये समितिसदस्यानां परामर्शः गृहीतः। अस्मिन् काले यदा सभायां कारक-२ इत्यस्य अन्तर्गतं ४-वारं क्षतिपूर्तिं दातुं विषयः उच्चैः उद्भूतः आसीत्, तत्र प्रशासनेन सर्वेभ्यः पंचायतप्रतिनिधिभ्यः आश्वासनं दत्तं यत् तेभ्यः अस्मिन् विषये यथाशक्ति सहकार्यं दीयते इति। तदतिरिक्तं प्रत्येकं प्रभावितस्य स्थितिनुसारं क्षतिपूर्तिः अपि सर्वकारः प्रदास्यति।

सभायाः अनन्तरं जिलादण्डाधिकारी अवदत् यत्

सभा अतीव सौहार्दपूर्णा आसीत् तथा च पंचायतप्रतिनिधिभिः दत्ताः परामर्शाः शीघ्रमेव सर्वकाराय सूचिताः भविष्यन्ति,

येन विमानस्थानकविस्तारस्य दिशि शीघ्रं प्रगतिः कर्तुं शक्यते। गगलपञ्चायतस्य प्रमुखा रेणुपठानिया उक्तवती यत् तस्याः पक्षतः कारक-२ इत्यस्य अन्तर्गतं सर्वकारात् ४ गुणा क्षतिपूर्तिः याच्यते, परन्तु तस्याः वचनं स्वीकर्तुं सर्वकारः सज्जः नास्ति, अद्यतनसभायां अपि सा एतादृशं एव आग्रहं कृतवती अस्ति।

हिमसंस्कृतवार्ता- शिमला। स्वास्थ्यमन्त्री कर्णलः धनीरामशाण्डिलः अवदत् यत् हिमाचलप्रदेशे मानसिकस्वास्थ्यनीतिः दृढतया कार्यान्विता भविष्यति। चिकित्सालयेषु मनोचिकित्सायाः प्रकरणाः आगच्छन्ति। रोगिणां परामर्शार्थं आधारभूतसंरचना विकसिता भविष्यति। मनोरोगचिकित्सकाः खण्ड-स्तरीय-चिकित्सालयेषु नियोजिताः भविष्यन्ति तथा च मानसिक-रोग-औषधानि अपि राज्ये आवश्यक-औषधानां सूचौ समाविष्टानि भविष्यन्ति। हिमाचलप्रदेशे ६ प्रतिशतं जनाः मानसिकरोगेण पीडिताः भवन्ति। सः हिमाचलदेशे आदर्शं मादकद्रव्यनिवारणकेन्द्रं उद्घाटयितुं भाषितवान्। स्वास्थ्यमन्त्री शाण्डिलः राज्यसभायां विधायकेन भवनीसिंहपठानियाद्वारा आनीतस्य अराजकीयसंकल्पप्रस्तावस्य विषये चर्चायाः समये एतां सूचनां दत्तवान्। सः अवदत् यत् परामर्शः एकः विषयः भवेत् इति आवश्यकता वर्तते। एतस्य विषये जनान् जागरूकतायै कार्यक्रमाः भवेयुः। मनोचिकित्सकानाम् पदानि चिकित्सालयेषु पूरिताः भविष्यन्ति। सः अवदत् यत् बालकाः विद्यालयं गच्छन्ति यावत् न प्रत्यागच्छन्ति तावत् मातापित्रोः उपरि प्रभावः एव तिष्ठति। सः अवदत् यत् आत्महत्यायाः प्रकरणाः चिन्ताजनकाः सन्ति। टाण्डाचिकित्सामहाविद्यालये मानसिकरोगाणां चिकित्सालयं अधिकं सुदृढं कर्तुं आवश्यकता वर्तते।

बालकाः यस्मिन् वातावरणे भवन्ति तत्र ध्यानस्य आवश्यकताः विनोदसुल्तानपुरी

विधायकः विनोदसुल्तानपुरी उक्तवान् यत् एषः महत्त्वपूर्णः विषयः अस्ति यत् बालकाः यस्मिन् वातावरणे भवन्ति तत्र ध्यानस्य आवश्यकताः वर्तते। एषः विषयः गम्भीरतापूर्वकं ग्रहीतव्यः। पूर्वसांसदः अपि मनोचिकित्सया पीडित अभवत्। पूर्वं संयुक्तपरिवाराः आसन्। यस्मिन् वातावरणे बालकाः सन्ति तस्मिन् वातावरणे ध्यानं दातुं आवश्यकता वर्तते। बालकाः चलदूरवाण्यां व्यस्ताः सन्ति। मातापितरौ अपि एतस्य पालनं कर्तुं आवश्यकता अस्ति।

मन्त्रिणः पुत्रः इति बृहद् नास्ति, दरिद्रस्य संस्कारयुतः बालकः उत्तमः - परमारः

भाजपाविधायकः विपिनसिंहपरमारः सद्ने हुतात्मनः विक्रमबत्रावर्यस्य स्मरणं कृतवान्। सः अवदत् यत् मनसः विकारस्य कारणात् बहवः जनाः विषादेण ग्रस्ताः भवन्ति। संस्कारं न दातुं मातापितरौ उत्तरदायी भवतः, न तु बालकाः। युवभ्यः कः अनुचितशिक्षां ददाति तत्रापि अवधानं दातव्यम्। सन्तुष्टः विधायकः भवानीसिंहपठानिया संकल्पप्रस्तावं संकल्पप्रस्तावं प्रतिहत्वान्।

विधानसभायाः १५ तः १६ सदस्याः मनोचिकित्साभिः पीडिताः भवितुम् अर्हन्ति

काङ्ग्रेस-पक्षस्य विधायकः भवानीसिंहपठानिया सद्ने उक्तवान् यत् देशे मनोचिकित्सा-पीडितानां संख्या वर्धमाना अस्ति। हिमाचलप्रदेशः अपि एतेन अस्पृष्टः नास्ति। देशस्य पञ्चसु जनानां मध्ये एकः मानसिकरोगेण पीडितः भवति। अस्मिन् अनुपातेन हिमाचलप्रदेशे प्रायः १५ लक्षं सदस्याः, विधानसभायां १५ तः १६ सदस्याः च मनोचिकित्सायाः पीडिताः भवितुम् अर्हन्ति। एतस्याः गम्भीरसमस्यायाः निवारणार्थं नीतिनिर्माणार्थं च सर्वकारेण आधारभूतसंरचनायाः विकासः करणीयः। शुक्रवासरे अराजकीयसदस्यकार्यदिवससमये स्थापितस्य संकल्पस्य समये एतत् उक्तम्। सः अवदत् यत् हिमाचले मानसिकरोगिणां कृते उत्तमचिकित्सासुविधाः प्रदातुं देशे उदाहरणानि निर्धारयितुं शक्नोति।

रामपुरस्य दत्तनगरे २१ कोटिरूप्यकैः शीतभण्डारस्य निर्माणं भविष्यति - हिमसंस्कृतवार्ता- शिमला।

राजस्व, उद्यानं जनजातीयविकासमन्त्री जागतसिंहनेगी शनिवासरे शिमलामण्डलस्य रामपुरस्य दत्तनगरे २१ कोटिरूप्यकाणां मूल्येन निर्माणाधीनस्य शीतस्य भण्डारस्य आधारशिलाम् अस्थापयत्। अस्मिन् शीतभण्डारे २५०० मेट्रिक-टन-क्षमतया सह एकलक्ष २५ सहस्र-सेबपेट्टीकानां भण्डारणं भविष्यति। शीतभण्डारस्य निर्माणेन चतुर्णां जनपदानां उद्यानपालकेभ्यः लाभः भविष्यति।

शिक्षामन्त्री रोहितठाकुरः विधायकः नन्दलालः च अपि अस्मिन् अवसरे उपस्थितौ आस्ताम्।

मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुक्खुः केलाङ्गतः करिष्यति इन्दिरा-गान्धी- महिला-सम्मान-निधि-योजनायाः आरम्भः

हिमसंस्कृतवार्ता- शिमला।

मुख्यमन्त्री सुखविन्दरसिंहसुक्खुः २५ फरवरी दिनाङ्के एकदिनस्य लाहौलस्य प्रवासं करिष्यति। अस्मिन् कालखण्डे मुख्यमन्त्री केलाङ्गे शरदोत्सवस्य शुभारम्भं करिष्यति। एतदतिरिक्तं मुख्यमन्त्री इन्दिरागान्धी महिलासम्माननिधियोजनायाः अपि आरम्भं करिष्यति। एतस्य अन्तर्गतं, पात्रमहिलाभ्यः

प्रतिमासं १५०० रूप्यकाणि प्रदास्यते। मुख्यमन्त्री केलाङ्गे ७०.११ कोटिरूप्यकाणां विभिन्नानां परियोजनानां उद्घाटनानि शिलान्यासान् च करिष्यति।

यद्यपि प्रशासनिककर्मचारिणः मुख्यमन्त्रिणः लाहौलस्य भ्रमणस्य कारणेन सतर्काः अभवन्, तथापि उपत्यकायाः जनाः विकाससम्बद्धाः बहवः महत्त्वपूर्णाः घोषणाः अपेक्षितवन्तः। उपत्यकायाः जनाः वदन्ति यत् लोकसभानिर्वाचनं दृष्ट्वा मुख्यमन्त्री लाहौल-स्मितजनपदाय महती घोषणां कर्तुं शक्नोति। मुख्यमन्त्री रविवसरे प्रातः ९:५५ वादने शिमला-नगरस्य अनाडेलचक्रविमानस्थलात् प्रस्थास्यति तथा च १०:५५ वादने स्तीङ्गरी चक्रविमानस्थानके अवतरिष्यति। ततः मुख्यमन्त्री प्रातः ११:१५ वादने मार्गेण पुलिस-प्राङ्गणं प्रति गमिष्यति।

पुस्तक खरीदने हेतु एवं पुस्तक के बारे में अधिक जानने के लिए अभी व्हाट्सएप करें 7876636263

हिमाचल में संस्कृत की प्रतियोगिताओं की तैयारी कर रहे अभ्यर्थियों के लिए पिछले 10 साल के प्रश्न पत्रों का संग्रह

पुस्तक के लिए आज ही Wts App करें हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम् 7876636263

कालेज केंद्र के प्रश्नपत्रों सहित

पुरीस्थे श्रीजगन्नाथसंस्कृतविश्वविद्यालये वाग्वर्धिनीसभायाः सप्तमं सत्रं समाचरितम्

हिमसंस्कृतवार्ताः, 24 फरवरी। शनिवासरे पुरीस्थे श्रीजगन्नाथसंस्कृतविश्वविद्यालये वाग्वर्धिनीसभायाः सप्तमं सत्रं समाचरितम्। यत्र सर्वविषयाणां विभागानाञ्च षट् छात्राः उपस्थाय स्वस्वविभागानुसारं विषयं प्रत्यपादयन्। इयं वाग्वर्धिनी सभा प्रतिसप्ताहं शनिवासरे समाचर्यते। 24-02-24 तमे दिनाङ्के सत्रस्य समारम्भः लौकिकमङ्गलाचरणेन अभूत्। लौकिकं मङ्गलाचरणं धर्मशास्त्रविभागस्य छात्रा सुदेवीदासः अकार्षीत्। सत्रेऽस्मिन् धन्यताविष्करणम् अकार्षीत् व्याकरणविभागस्य छात्रा अलीभा। सत्रस्य निर्वहणम् अकार्षीत् धर्मशास्त्रविभागस्य छात्रा सुजाता आचार्यः। धर्मशास्त्रविभागस्य आचार्यः प्रकाशचन्द्रमिश्रमहोदयः वेदविभागस्य आचार्यः चन्दनमिश्रमहोदयः व्याकरणविभागस्य आचार्यः अजयदाशमहोदयः च उपस्थाय छात्राणां मार्गदर्शनम् अकार्षुः।

सत्रसंयोजनम् विश्वविद्यालयस्य व्याकरणविभागस्य आचार्या डॉ.प्रज्ञा अकार्षीत्। कार्यक्रमे समेषां विभागाध्यक्षाणां मार्गदर्शनं सहयोगः च प्राप्तः। छात्राः उत्साहिनः अभूवन्। समेषां परिषद्सदस्यानाम् विशेषमार्गदर्शनेन कार्यक्रमः सुसम्पन्नः। कल्याणमन्त्रेण सभेयं सम्पौषिता।

पश्चिमीविक्षोभस्य दुर्बलतायाः कारणात् शनिवासरात् वातावरणः स्वच्छः भविष्यति इति अपेक्षा अस्ति।

वातावरणः विभागस्य अनुसारं तस्य प्रभावः बिहारे अपि भविष्यति। 27 फरवरीतः बिहारस्य 19 मण्डलेषु पटना, गया, जहानाबाद, नालंदा, बेगूसराय, नवादा, अरवलः, भागलपुरम्, बांका, जमुई, मुंगेरः, लखीसराय शेखपुरा, बक्सरः, रोहतासः, भबुआ, औरंगाबाद, खगड़िया केषुचित् स्थानेषु लघुवृष्टेः सम्भावना वर्तते। पटना-वातावरणविभागस्य अनुसारं २४ फरवरीदिनाङ्के पुनः आगच्छन्त्याः पाश्चात्य- विक्षोभस्य कारणात् अस्य मासस्य अन्त्यपर्यन्तं शीतस्य सम्भावना वर्तते। अस्मिन् वर्षे शीतं बहुकालं यावत् अभवत्। सम्प्रति आगामि ५ दिवसेषु राज्यस्य अधिकतम- निम्नतम- तापमानयोः महत्त्वपूर्ण- परिवर्तनस्य सम्भावना नास्ति।

॥ महाभारतकथा ॥

(अथ कर्ण पर्व) कर्णस्य नेतृत्वं च षोडशदिवसस्य युद्धम्

द्रोणाचार्यस्य मृत्योः अनन्तरं कौरवैः कर्णः कौरवाणां सेनापतिः कृतः। कर्णेन सम्पूर्णशक्त्या पाण्डवानां वधं करिष्यामि इति प्रतिज्ञा कृता।

युद्धस्य षोडशे दिने कर्णः व्यूहः संयोजनं कृतः। तस्मिन् समये नकुलः कर्णस्य पुरतः आगतः। कर्णः नकुलं व्रणितं कृतम्। किन्तु कुन्ती प्रति कृतां प्रतिज्ञां स्मरन् तेन नकुलं न हतः। अपरपक्षे अर्जुनः सम्सप्तकैः सह युद्धं कुर्वन् आसीत्। कृष्णः अर्जुनं अवदत् यत् हे अर्जुन त्वया कर्णेन सह युद्धं कर्तव्यम् आवश्यकमस्ति। किञ्चित् कालान्तरमेव सूर्यास्तं जातं अतो षोडशतमस्य दिवसस्य युद्धं निवृत्तम्।

रात्रौ कर्णः दुर्योधनं अवदत् यत् अर्जुनस्य पार्श्वे विशालः रथः, कुशलः सारथिः, गाण्डीवः, अक्षयतूणीरः इत्यादयः सन्ति। ये सर्वे साधनाः उच्च स्तरीयाः सन्ति। परन्तु एतेषां अपि कोऽपि चिन्ता नास्ति, किन्तु मह्यम् तु कुशलस्य सूतस्य आवश्यकता अस्ति। कृष्ण इव महाराज शल्यः अपि अस्मिन् कलायां निपुणः अस्ति। यदि सः मम रथस्य सारथि भवति तर्हि युद्धे सफलता अवश्यमेव भविष्यति। विमर्शानन्तरं शल्यः कर्णस्य सारथिः भवितुम् अङ्गीकृतवान्, परन्तु सः वाण्यां विश्वासं न करोमि इति अवदत्। मम वचनेन कर्णः क्रुद्धः भूत्वा किमपि दुष्कृतं कुर्यात् इत्येव भयमस्ति। परन्तु पुनरपि शल्यः कर्णस्य सारथित्वं स्वीकृतवान्।

बिहारे कदाचित् उज्ज्वल-सूर्यप्रकाशः कदाचित् मेघयुक्तः वर्षासचेतनाः

हिमसंस्कृतवार्ताः- कुणाल कौशिकः, मोतिहारी

पश्चिमी विक्षोभकारणात् बिहारे वातावरणस्य स्वरूपं सहसा परिवर्तितम् अस्ति। अस्मात् कारणात् न्यूनतमतापमानस्य न्यूनता अपि अभिलेखिता अस्ति। शुक्रवासरे बिहारे न्यूनतमं तापमानं १७ डिग्री, अधिकतमं तापमानं २८ डिग्री सेल्सियस च आसीत्। वातावरणः विभागस्य अनुसारं राज्ये २६ फरवरीपर्यन्तम् एतादृशी स्थितिः भवितुं गच्छति। अस्मिन् दिने न्यूनतमं तापमानं १५ डिग्री, अधिकतमं तापमानं २७ डिग्री सेल्सियस भवितुम् अर्हति। २७ फरवरी दिनाङ्के वर्षायाः अनन्तरं पटनासहितस्य राज्यस्य अनेकेषु मण्डलेषु २८, २९ फरवरी दिनाङ्कयोः कोहरा दृश्यते।

शब्दनित्यत्वानित्यत्वविचारः--२

तथापि भाष्यकारः वदति- किमेतया नित्यानित्यत्वचर्चया? यत् नित्यं तदादृत्यैव 'सिद्धे शब्दे अर्थे सम्बन्धे' इति विग्रहः कृतः अस्तीति ज्ञेयम्।

ननु शब्दः, अर्थः तथा च शब्दस्य अर्थेन सह सम्बन्धः च एतत्त्रयं नित्यम् इति कथं ज्ञायते? लोकतः (लोकव्यवहारात्)। लोके दृश्यते यत् लोकप्रसिद्धान् अर्थान् उपादाय एव जनाः शब्दप्रयोगे प्रवर्तन्ते न तु तान् शब्दान् नूतनतया निर्मान्ति। यत् कार्येण सिध्यति तस्य एव निर्माणाय जनाः प्रवर्तन्ते। यथा घटेन कार्यं कर्तुकामः कुम्भकारं गत्वा वदति, 'घटं कुरु' इति। न तु शब्दान् प्रयोक्तुकामः वैयाकरणगृहं गत्वा नूतनशब्दनिर्माणं कुरु इति तम् आदिशति, प्रत्युत लोकप्रसिद्धार्थान् शब्दानेव प्रयुञ्जे।

यदि लोकतः एव सिद्धशब्दाः स्वीक्रियन्ते
तर्हि व्याकरणशास्त्रस्य किं कार्यम्?

लोकव्यवहारात् विशिष्टार्थेन शब्दप्रयोगः यदा भवति तदा शास्त्रेण तद्विषये धर्मनियमः क्रियते। 'धर्माय नियमः धर्मनियमः' इत्यत्र तादृशार्थं चतुर्थी। नियमस्य पालनेन धर्मः भवति अधर्मपरिहारश्चापि भवति। अथवा 'धर्मार्थो नियमः।' अत्र नियमः एव धर्मः इति अर्थः, 'तादृश्यात् ताच्छब्दम्' इति नियमात्। अथवा प्रभाकरमते धर्मप्रयोजनो नियमः। अस्मिन्मते यागादिकर्मणाम् अनुष्ठानेन उत्पन्नम् अपूर्वं यागादीनां स्वर्गादिप्राप्तिरूपं फलं जनयति। तदेव अपूर्वं स्वसिद्धये वेदवाक्यानां लिङ्गिन्देशेन पुरुषं यागादिकर्मणि प्रेरयति तदा तत् 'नियोगः' इति नाम्ना कथ्यते। तदपूर्वमेव धर्मः। तेन अपूर्वरूपधर्मेण प्रयोज्यः नियमः इति तृतीया व्युत्पत्तिः।

अग्रे वार्तिककारः वदति- यथा लौकिकवैदिकेषु यथा लौकिकवैदिकेषु धर्मनियमाः सन्ति तद्वत् लोकतः अर्थप्रयुक्ते शब्दप्रयोगे व्याकरणशास्त्रेण धर्मनियमः क्रियते इत्यन्वयः। कश्चन आक्षेपं करोति- लौकिकवैदिकेषु इत्यत्र लौकिकवैदिकशब्दौ तद्विद्वान्तौ। लोके भवः विदितः वा लौकिकः

, वेदे भवः विदितः वा वैदिकः। 'तत्र भवः', 'तत्र विदितः' इत्यनयोः सूत्रयोः उपादानेन लोकवेदशब्दयोः ठञ् प्रत्ययं कृत्वा आदिस्वरस्य वृद्ध्या लौकिकवैदिकशब्दौ सिध्यतः। तथापि एतयोः अभिप्रेतार्थः अत्र 'यथा लोके वेदे च'। लोकवेदशब्दौ समुदायवाचकौ। समुदायार्थे उपयोजिताः शब्दाः अवयवार्थेपि वर्तन्ते। अतः लोके (लोकावयवभूते एकदेशे) वेदे (वेदावयवभूते एकदेशे) धर्मनियमः क्रियते एतावत्कथनेनापि कार्यम् असेत्यत् तथापि वार्तिककारेण अनावश्यकरीत्या लौकिकवैदिकेषु एवमयं तद्विप्रयोगः अनावश्यकः कृतः अस्ति। वार्तिककारः दाक्षिणात्यः। दाक्षिणादेशे लोकव्यवहारे तद्विप्रयोगाणां प्राचुर्यं भवति। तर्हि एषा तद्विप्रयोगरुचिरेव एतस्य अनावश्यकप्रयोगस्य कारणं स्यात्? न तथा। अत्र लोके अथवा वेदे भवाः कृतान्ताः (सिद्धान्ताः) एव अपेक्षिताः न लोकस्य वेदस्य वा एकदेशः। लोके यः सिद्धान्तः सः न लोकावयवभूतः। तथैव वेदे यः सिद्धान्तः सोपि न वेदस्यैकदेशः। सिद्धान्तानां लोकवेदयोः च आधेय-आधाररूपः सम्बन्धः। अतः 'तत्र भवः' 'तत्र विदितः' एते सूत्रे सिद्धान्तेषु चरितार्थे भवतः। अतः लौकिकवैदिकयोः तद्विद्वान्तयोः उपादानं न वार्तिककारस्य तद्विप्रियत्वात् प्रत्युत युक्तिसङ्गतकारणात् एव।

१) लौकिके धर्मनियमः अस्ति- 'ग्राम्यकुक्कुटः ग्राम्यसूकरो वा अभक्ष्यः।' क्षुधायाः प्रतिघातार्थं (शमनार्थं) बुभुक्षितः श्रमांसादि सर्वमपि खादितुं शक्नोति तथापि तत्र धर्मार्थमेषः नियमः।
२) लोके 'एषा स्त्री गम्या (समागमयोग्या) एषा अगम्या' एवरूपः धर्मनियमः श्रूयते। खेदात् (शरीरासक्तेः कारणात्) पुरुषस्य स्त्रीषु गमनप्रवृत्तिः भवति। पुरुषः कस्यामपि स्त्रियां गमनं कृत्वा तं खेदम् अपनेतुं शक्नोति तथापि तत्र धर्मार्थम् एषा गम्या एषा अगम्या एवं धर्मनियमः क्रियते।

३) वेदे 'पयोव्रतो ब्राह्मणः, यवागूव्रतो क्षत्रियः, आमिक्षव्रतो वैश्यः' एवं नियमः। अत्र व्रतशब्दः अभ्यवहारार्थं (आहारार्थं) अस्ति। तप्तदुग्धस्य दध्ना संयोगेन भेदनं भवति। तदनन्तरं यत् तरलद्रव्यं

उपरि आगच्छति तस्य नाम आमिक्षा। आहारार्थं शालिमांसादि सर्वमपि स्वीकर्तुं शक्नुवन्त्येते तथापि तत्र नियमः कृतः एतेनैतत् भक्षणीयमिति।

४) वेदे 'बैल्वः खादिरो वा यूपः स्यात्' इति नियमः। यूपः यज्ञे पशुबन्धनाय उपयुज्यते। तदर्थं किमपि काष्ठं स्वीकृत्य तम् उच्छ्रित्य अथवा अनुच्छ्रित्य वा (तक्षणं कृत्वा अकृत्वापि) पशुबन्धनार्थम् उपयोक्तुं शक्यम्। तथापि बिल्वखदिरवृक्षस्य एव काष्ठं स्यात्, तस्य च सन्तक्षणं कृत्वा यूपः निर्मातव्यः, तस्मिन्पूषे एव यज्ञपशोः बन्धनं करणीयम् एवं नियमः कृतः। यागे अग्नौ कपालान् संस्थाप्य 'भृगूणामङ्गिरसां धर्मस्य तपसा तप्यध्वम्' इति मन्त्रं पठन्ति। कपालान् तु विना मन्त्रपठनमपि दहनकर्मा अग्निः सन्तापयितुं प्रभवति। तथापि तत्र धर्मनियमार्थं मन्त्रपठनम् एवं धर्मनियमानुसारं क्रियमाणं कर्म अभ्युदयकारि भवति।

एवम् अस्मिन् व्याकरणशास्त्रे अपि द्रष्टव्यम्। अर्थस्य अभिधानं तु शब्देन अपशब्देन उभाभ्यामपि समानमेव भवति। तथापि एतस्य अपशब्दस्य प्रयोगः मास्तु साधुशब्देनैव अर्थोभिधेयः एवं व्याकरणे नियमाः भवन्ति। तेषामपि अभ्युदयः एव फलम्।

श्री.अभिजित् तोडकरः
सुभाषिताशिक्षणप्रमुखः संस्कृतभारती
पश्चिममहाराष्ट्रप्रान्तः।

॥ श्रीरामायणकथा ॥

उत्तरकाण्डम्!

(चतुर्थः सर्गः)

महादेवस्य समीपे देवानां गमनम्,
महादेवस्य आदेशेन पुनः विष्णोः
समीपे देवानां गमनम्। सुरलोके
राक्षसानां देवानां च मध्ये युद्धम्,
माल्यवान् सुमाली च युद्धे पराजयं
प्राप्य तयोः पातालं प्रति पलायनम्।

(द्वितीयः खण्डः)

हिरण्यकशिपोः अन्येषां च देवशत्रूणां
महाबलराक्षसानां मृत्युः कथम् अभवत् इति
मया श्रुतम्। नमुचिः, कालनेमिः, वीरसत्त्वमः
संहादः, बहुमायाधरः राधेयः, यमलः, अर्जुनः,
शुम्भः, निशुम्भः इत्येते महाबलाः राक्षसाः सर्वे
समरम् आसाद्य अपराजिताः न श्रूयन्ते। ते सर्वे
सर्वास्रकुशलाः शत्रुभयङ्कराः युद्धे नारायणेन
निहताः अभवन्। एतज्जात्वा येन सर्वेषां मङ्गलं
भवेत् तद् अस्माभिः चिन्तनीयम्। यतः यः
अस्मान् हन्तुम् इच्छति युद्धे तं नारायणं जेतुं
कष्टम्। ज्येष्ठभ्रातुः माल्यवतः वचनं श्रुत्वा
सुमाली माली च प्रत्यवदतां हे राक्षसेश्वर!
अस्माभिः दत्तमिष्टम् ऐश्वर्यं प्ररिपालितम्
आयुर्निरामयं च प्राप्तम्। अस्माकं प्रमुखे देवाः,
यमः, रुद्रश्चापि स्थातुं सर्वदा बिभ्यति। परन्तु हे
राक्षसेश्वर! विष्णोः द्वेषस्य कारणं तु नास्ति।
कारणं तु देवानां दोषेण हि तस्य मनः
प्रचलितम् अभवत्। अतः येभ्यः दोषः
समुत्थितः तान् देवान् अद्यैव वयं सर्वैः राक्षसैः
वृताः भूत्वा हनिष्यामः।
एवं संमन्य राक्षसपुङ्गवाः सर्वे उद्योगं घोषयित्वा
युद्धाय निरगच्छन्। मालिवशे स्थितं
राक्षसेन्द्राणां तद् बलं जयेत्सया देवलोकम्
अगच्छत्। ततः हे राम! भगवान् विष्णुः तदा
शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गान् चैव गृहीत्वा
गिरिसङ्काशं वैनतेयम् आस्थाय राक्षसानां
पराजयार्थं तूर्णं गत्वा राक्षसानां सैन्यमध्ये
उपस्थितः अभवत्।

तदा गरुडस्य पक्षवायोः आघातेन राक्षसानां शस्त्रं विकीर्णं पताका विकीर्णा
राक्षससैन्यं च अचलत्। ततः क्रुद्धाः निशाचराः माधवं सम्परिवार्य निशितैः शरैः
व्यद्धुम् आरभन्त। मेघः यथा पर्वतस्य उपरि जलवर्षं करोति राक्षसाः तथा
गिरिरूपमाधवस्य उपरि बाणवर्षं कुर्वन्ति स्म। ततः नारायणः शार्ङ्गधनुः आयम्य तेभ्यः
राक्षसेभ्यः शरान् असृजत्। भगवान् विष्णुः वज्रकल्पैः मनोजवैः निशितैः शरैः
सहस्रशः राक्षसान् अच्छिनत्। पुरुषोत्तमः विष्णुः शरवर्षेण राक्षसान् विद्राव्य
पाञ्चजन्यं महाशङ्खम् अधमत्। तं शङ्खध्वनिं श्रुत्वा राक्षसाः अत्यन्तं भीताः अभवन्।
हे राम! तदानीं राक्षसः माली महाबाहुं विष्णुं निशितैः शरैः बहुधा अविध्यत्। तेन
भगवान् विष्णुः व्रणितः अभवत्। क्रुद्धः नारायणः तदा तस्य मालेः जिघांसया
कालचक्रनिभं चक्रम् अक्षिपत्। तत् चक्रं पुरा राहुशिरः यथा तस्य राक्षसेन्द्रस्य मालेः
शिरः छित्त्वा भूमौ अपातयत्। मालिनं निहतं दृष्ट्वा तदा सुमाली माल्यवान् च सबलौ
शोकसन्तप्तौ लङ्कां प्रति प्रधावितौ। ततः माल्यवान् पुनः विष्णुना सह योद्धुम्
आरभत। तदानीं क्रुद्धः वैनतेयः तस्य पक्षवातेन राक्षसं माल्यवन्तं भृशम् अद्रावयत्।
गरुडपक्षवातेन भ्रातरं द्रावितं दृष्ट्वा सुमाली तूर्णं हि स्वबलेन सह लङ्कां प्रत्यगच्छत्।
तस्मात् माल्यवानपि लज्जया स्वबलेन समागम्य लङ्काम् अगच्छत्। ते महाबलाः
राक्षसाः विष्णुं प्रतियोद्धुं न अशक्नुवन् इत्यतः ते लङ्कां त्यक्त्वा तेषां पत्नीभिः सह
पातालं वस्तुम् अगच्छन्। हे राम! पौलस्त्याः नाम ये राक्षसाः त्वया निहताः अभवन्,
माल्यवान् सुमाली माली च एते सर्वे महाभागाः रावणात् बलवन्तराः। हे राघव!
शङ्खचक्रगदाधरं देवं नारायणम् ऋते अन्यः कश्चिदपि देवकण्ठकान् राक्षसान् हन्तुं न
शक्नोति। हे राम! त्वमेव स्वयं देवः चतुर्बाहुः सनातनः नारायणः प्रभुः। राक्षसान् हन्तुं
त्वं मनुष्यरूपेण उत्पन्नः अभवः। शरणागतवत्सलः पुरुषोत्तमः देवः नारायणः
दस्युवधार्थं काले काले उत्पद्यते। हे राम! यदा विष्णुभयार्दितः बलवान् राक्षसः
सुमाली पुत्रैः पौत्रैः च समन्वितः रसातलं व्यचरत् तदा हि धनेश्वरः लङ्कायाम्
अवसत्।

हिमसंस्कृतवार्ता, प्रदीपः

pradipnath997@gmail.com

गीताचिन्तनम्

अर्जुनः- हे भगवन्, अहं त्वत्तः
ज्ञानकर्मभक्त्यादिविषये बहुधा श्रुतवान्, तव
विश्वरूपमपि दृष्टवान्, परन्तु इतोऽपि पूर्णतया मम
अन्तःकरणात् स्वजनसम्बद्धा मोहजन्यप्रीतिः
नापगच्छत्। अहो, इदानीं मया किं कर्तव्यमिति विषये
अन्तिमं सारवचनं, मत्कल्याणाय कथ्यतां भगवन्!

श्रीकृष्णः- अर्जुन! त्वं मम अतीव प्रियः असि इत्यतः
तत्सर्वोऽपि ज्ञानसम्बद्धविषयः त्वत्कल्याणाय एव
मयोक्तः आसीत्। इतोऽपि श्रूयतां तावत्, त्वं सर्वभावेन
तम् अन्तर्यामिनम् ईश्वरं शरणं गच्छ। तस्य कृपया त्वं
संसारात् सर्वथा उपरतिं प्राप्य तद् अविनाशि परं पदं च
अवाप्स्यसि। एतत् गुह्यादपि गुह्यतरं शरणागतिरूपं
ज्ञानमस्ति। एतद् मद्बचनं सम्यक्तया विचार्य त्वं यथा
कर्तुमिच्छसि तथा कुरु।

अर्जुनः- नहि, नहि भगवन्! त्वमेव वद, मया अस्यां
विषमपरिस्थित्यां किं कर्तव्यं, केन च मम कल्याणं
भवेत्?

श्रीकृष्णः- तर्हि त्वं मम एतत् सर्वगुह्यतमं वचनं शृणु,
अहं ते हितं वक्ष्यामि।

अर्जुनः- किं तद् भगवन्?

श्रीकृष्णः- त्वं केवलं मद्भक्तो भव। मन्मना,
मत्पूजकश्च भव। मामेव नमस्कुरु। एवञ्चेत् त्वं मामेव
प्राप्स्यसि इत्यहं तव पुरस्तात् सत्यं प्रतिजाने, यतस्त्वं
ममात्यन्तं प्रियोऽसि। इतोऽपि गुह्यतमं मे अन्तिमञ्च
वचनं शृणु अर्जुन, यस्य वचनस्य कथनान्तरमहम्
अन्यत् न किमपि वदिष्यामि। सावधानं शृणु, त्वं
सम्पूर्णधर्माणाम् आश्रयं परित्यज्य केवलं मामेकं
शरणं गच्छ। अहं त्वां सम्पूर्णपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि।
त्वं मनागपि चिन्तां मा कुरु, अहमस्मि सदा तव पार्श्वे
इति, शम्।

असमप्रदेशीयः विज्ञानशिक्षकः, नारदोपाध्यायः

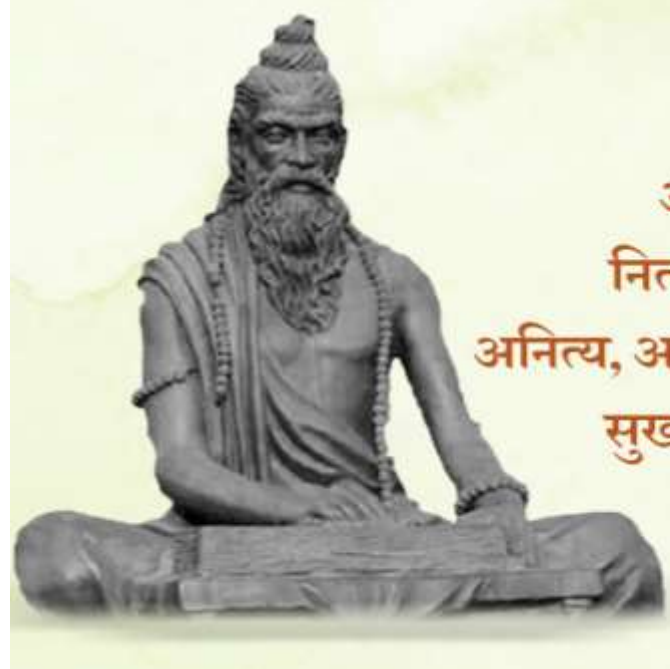
मनेष्येषु किञ्च अपवित्रमलमूत्रादियुक्ते शरीरे स्थितेषु
कृमीषु कोभेदः? अतः घृणास्पदं स्त्रीशरीरं पवित्रमननं
मिथ्याज्ञानं वर्तते। वस्त्राभूषणैः अलङ्करणैश्च सञ्चिते
स्त्रीशरीरे प्रलुब्धः कामान्धः मूढपुरुषः पतङ्गमिव अग्रौ
दहति। अतः स्त्रियौ आसक्तिः न केवलं क्लेशस्य
कारणमपितुः सर्वनाशस्य कारणमपि। तत्रैव अशुचौ
शुचेः ज्ञानं भिन्ना अविद्याः। उद्धवं प्रति भगवतोक्तं यत्
स्तेयं हिंसा अनृतं दम्भः कामः क्रोधः क्षोभः मदः,
भेदबुद्धिः, वैरः, अविश्वासः, स्पर्धा, स्त्री, घृतः, मद्यादयः
१५ व्यसनाः धनेनैव संभवन्ति अतः श्रेयार्थी-पुरुषाय
अर्थरूपिणः अनर्थस्य त्यागः करणीयम्।

३. दुःखे सुखस्य प्रतीतिः- विषयानां सुखम् वस्तुतः
महदुखस्य कारणम्। विषयेषु सुखस्यानुभूतिः मिथ्या
ज्ञानं वर्तते। विवेकशीलानां जनानां दृष्ट्या समस्तानि
विषयाधारितानि सुखानि परिणाम-ताप-संस्कारदुःखैः
परिपूर्णानि गुणवृत्तिविरोधात्मकानि दुःखरूपात्मकानि
भवन्ति। मनुष्याय पुत्र-स्त्री-मित्रादिषु चेतनेषु गृह-
क्षेत्रादिषु अचेतनेषु पदार्थेषु सुखस्यानुभूतिः रागसंयोगात्
संभवति। यत्र रागः भवति तत्रैव सुखं मन्यते।

Amandeepsharma30@gmail.com

पञ्चकलेषु अविद्या

॥ पतञ्जलि योगसूत्र ॥

॥२.५॥

अनित्याशुचिदुःखानात्मसु
नित्यशुचिसुखात्मख्यातिरविद्या
अनित्य, अशुचि, दुःख, अनात्मसु, नित्य, शुचि,
सुख, आत्म-ख्यातिः, अविद्या ॥

संज्ञया विधीयन्ते। अत्रापि क्लेशाः पञ्चतयः स्वीक्रियन्ते।
विष्णुपुराणे प्राप्तप्रसङ्गानुसारं यदा खाण्डिक्यः राजा
अध्यात्मज्ञानाय केशिध्वजं समीपं गच्छति, तदा सः वदति “ भवान्
परमार्थविद्याकुशलः यदि मयि गुरुकृपां करिष्यन्ति तु
क्लेशशान्त्युपायं कर्म मामुपदिशत ” केशिध्वजः उक्तवान्-
“परमसौभाग्यस्य विषयः यत् तव मनः विवेकसम्पन्नः अतः
अविद्यायाः स्वरूपं श्रूयताम् ” अत्र क्लेशस्वरूपे अविद्याया एव वर्णनं
प्राप्यते। पातञ्जलयोगदर्शने अविद्या विपर्ययज्ञानेन मिथ्याज्ञानेन च
अभिधीयते, अत्र विपर्ययज्ञानेनाभिप्रायः अनित्ये नित्यस्य, अशुचौ
शुचेः, दुःखे सुखस्य, अनात्मनि आत्मतत्त्वस्य प्रतीतिः इत्यादिः
स्वरूपैः प्राप्यते।

१. अनित्ये नित्यस्य प्रतीतिः- अनित्यपदार्थे नित्यस्य ज्ञानमेव
अनित्ये नित्यस्य प्रतीतिरित्युच्यते। स्वर्गादिलोकाः किञ्च तेषां
भोगविलासिता, स्वर्गे विहारं कुर्वन्तः देवाः, पुण्यकर्मणा
स्वर्गीयसुखोपभोगिनः एते सर्वे अनित्याः सन्ति, यतोषि एतेषां
समेषामपि कालनिर्धारणमस्ति। पुण्यक्षीणे तेषामपि अधोगमनं
भवति। श्रीमद्भागवतपुराणे भगवतः उद्धवं प्रत्युक्तं - स्वर्गलोकस्य
अनित्यभोगानां सर्वथा नित्यतायाः अज्ञानम् अविद्यैति। एवं
प्रकारेण पातञ्जलयोगदर्शनानुसारं भागवतपुराणेऽपि अनित्ये
नित्यस्य प्रतीतेः वर्णनं प्राप्यते।

२. अशुचौ शुचेः प्रतीतिः- अपवित्रवस्तोः पवित्रतायाः ज्ञानं
अशुचौ शुचेः प्रतीतिः भवति। श्रीमद्भागवतानुसारं ऊर्वश्यां आसक्तः
भूत्वा राजा ऐलेनोक्तं यत् ‘अपवित्रे तुच्छे च शरीरे अहो कथमस्याः
स्त्रियाः मनोहरं मुखम्, कथमस्याः नासिकाः मनोहारं च हास्यम्।
मनुष्यः एतादृशौ भावनायाम् आसक्तः भवति। अयं कीदृशः मोहः?
त्वक्-मांस-रुधिर-स्नायु-मेद-मज्जा-अस्थिभिः निर्मिते शरीरे
आसक्तेषु

क्लेशशब्दस्योत्पत्तिः ‘क्लिश् उपतापे’ ‘क्लिश् विवाधने’ धातुभ्याम्
‘घ’ प्रत्ययस्य प्रयोगेण भवति। सन्तापः, पीडा, बाधा इत्यादिष्वर्थेषु
क्लिश् धातोः प्रयोगः भवति। अमरकोशानुसारं ‘आदीनवः आस्नवः
क्लेशश्च पर्यायवाचिनः भवन्ति’

सर्वदर्शन-संग्रहानुसारं ‘सांसारिकैः दुःखैः मनुष्यस्य सन्तप्तता
क्लेशः भवति’ अनेनावबोध्यते यत् क्लेशः मनुष्यान्तरिकसंरचनायाः
भागः वर्तते। पातञ्जलयोगदर्शनानुसारं अविद्या, अस्मिता, रागः,
द्वेषः, अभिनिवेशश्च पञ्चक्लेशाः वर्तन्ते। एतेषु पञ्चसु अस्मिता-राग-
द्वेष-अभिनिवेशस्य च मूलमविद्यैवा अविद्यायाः नाशे सति एतेषां
चतुर्णामपि नाशः सम्भवति। कूर्मपुराणानुसारं आत्मनः बन्धनं
कर्तारः अविद्या-अस्मिता-राग-द्वेष-अभिनिवेशाः पञ्चक्लेशाः ‘पाश’